

Bożena Solecka

Kształtowanie umiejętności
interpersonalnych u uczniów
Gimnazjum im. Odkrywców
Polskiej Miedzi w Chocianowie
w ramach procesu
wspomagania szkoły w rozwoju



Tekst: **Bożena Solecka**

Edukator, konsultant kształcenia zawodowego, wieloletni doradca metodyczny, animator działań szkolnych organizatorów rozwoju edukacji, ekspert w zakresie wdrażania rozwiązań w obszarze e-edukacji oraz wykorzystywania nowych technologii w procesie kształcenia, autorka opracowań metodycznych i dydaktycznych.

Konsultacja merytoryczna:

Katarzyna Leśniewska

Redakcja i korekta:

Małgorzata Skibińska

Projekt okładki:

Barbara Jechalska

Redakcja techniczna i skład:

Małgorzata Skibińska

Warszawa 2018

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji
Creative Commons – Uznanie Autorstwa – Użycie Niekommercyjne (CC-BY-NC)

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00
www.ore.edu.pl

Spis treści

Wstęp	4
Scenariusz warsztatów „Techniki skutecznej komunikacji oraz prezentacji: werbalnej i pozawerbalnej w relacjach uczeń – nauczyciel”	5
Literatura.....	15

Wstęp

W latach 2013–2015 Gimnazjum im. Odkrywców Polskiej Miedzi w Chocianowie realizowało projekt „Nowa jakość systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie polkowickim”, w którym pełniłam funkcję szkolnego organizatora rozwoju edukacji (SORE). Do moich zadań należała bezpośrednia współpraca ze szkołą podczas wspomagania jej w rozwoju w obszarach: „Techniki uczenia się i metody motywujące do nauki” (w roku szkolnym 2013/2014) oraz „Ocenianie kształtujące” (w roku szkolnym 2014/2015).

W pierwszym roku wspomagania szkoły (w okresie od 28.08.2013 r. do 31.08.2014 r.) przeprowadzono diagnozę potrzeb rozwojowych gimnazjum, na podstawie której dyrektor szkoły oraz rada pedagogiczna zaproponowali wybór obszaru wspomagania: „Techniki uczenia się i metody motywujące do nauki”. Nauczyciele zauważyli potrzebę zwiększenia różnorodności metod i technik nauczania, aby w większym stopniu aktywizować i motywować uczniów. Zdaniem pedagogów i dyrekcji szkoły należało podjąć inicjatywy ukierunkowane na świadome kształtowanie postaw uczniów. Efektem podjętych działań byłoby ukształtowanie ucznia odpowiedzialnego za swój rozwój i za rozwój rówieśników. W rocznym planie wspomagania (RPW) jako cel główny określono: „Podniesienie kompetencji nauczycieli w zakresie technik nauczania i uczenia się oraz metod motywowania uczniów do nauki”. Doprecyzowano również następujące cele szczegółowe:

- 1) Nauczyciele doskonalą warsztat pracy w zakresie technik nauczania oraz metod aktywizujących.
- 2) Nauczyciele stosują poznane metody podczas zajęć z uczniami i motywują ich do pracy.
- 3) Nauczyciele poznają sposoby komunikacji z uczniem oraz jego rodzicami w kontekście zwiększenia motywacji ucznia do nauki.
- 4) Uczniowie poznają techniki uczenia się podczas warsztatów oraz wykorzystują je w praktyce szkolnej.
- 5) Uczniowie poznają sposoby komunikacji werbalnej i pozawerbalnej oraz świadomie je wykorzystują w relacjach szkolnych.

Nauczyciele Gimnazjum im. Odkrywców Polskiej Miedzi w Chocianowie dostrzegli potrzebę doskonalenia umiejętności skutecznego komunikowania się uczniów z nauczycielami. Stąd też w celach szczegółowych oraz w zaplanowanych w RPW działaniach znalazły się przedsięwzięcia ukierunkowane na uczniów gimnazjum.

W ramach banku dobrych praktyk chciałabym zaproponować opis scenariusza zajęć warsztatowych na temat „Techniki skutecznej komunikacji oraz prezentacji: werbalnej i pozawerbalnej w relacjach uczeń–nauczyciel”. Warsztaty były skierowane do uczniów Gimnazjum im. Odkrywców Polskiej Miedzi w Chocianowie i wzięły w nim udział klasy pierwsze (pięć oddziałów), klasy drugie (pięć oddziałów), klasy trzecie (pięć oddziałów). Zajęcia zrealizowano przy współpracy SORE oraz psychologów Powiatowego Ośrodka Poradnictwa Psychologiczno-Pedagogicznego i Doradztwa Metodycznego w Polkowicach.

Zagadnienia szczegółowe warsztatu oscylowały wokół:

- specyfiki komunikacji w relacji nauczyciel–uczeń,
- składników racjonalnych i emocjonalnych w komunikacji,
- roli języka ciała oraz odległości interpersonalnych,
- świadomości znaczenia gestów.

W ocenie uczniów proponowane zajęcia warsztatowe były bardzo przydatne, pobudziły uczniów do autorefleksji i świadomego kontrolowania sposobu komunikowania się.

Scenariusz warsztatów „Techniki skutecznej komunikacji oraz prezentacji: werbalnej i pozawerbalnej w relacjach uczeń–nauczyciel”

Cel ogólny:

Doskonalenie umiejętności skutecznego komunikowania się uczniów z nauczycielami Gimnazjum im. Odkrywców Polskiej Miedzi w Chocianowie.

Cele szczegółowe (efekty):

Uczestnicy warsztatów:

- poznają czynniki oraz zachowania ułatwiające komunikowanie się uczniów z nauczycielami;
- kształtują umiejętności konstruktywnego porozumiewania się z innymi;
- poznają rolę aktywnego słuchania w procesie komunikacji;
- doskonalą umiejętności budowania pozytywnych komunikatów;
- poznają bariery komunikacyjne oraz ich wpływ na proces porozumiewania się;
- poznają znaczenie niewerbalnego porozumiewania się.

Treści – wymagania szczegółowe:

- 1) Integracja grupy.
- 2) Zagadnienia szczegółowe:
 - cechy charakterystyczne komunikacji interpersonalnej,
 - znaczenie pojęć: skuteczna komunikacja, komunikat, nadawca, odbiorca, adresat, kanały komunikacji,
 - specyfika komunikacji nauczyciel–uczeń,
 - komunikacja werbalna i niewerbalna,
 - składniki racjonalne i emocjonalne w komunikacji,
 - składniki komunikacji werbalnej: intencja nadawcy – kodowanie/dekodowanie – interpretacja odbiorcy,
 - znaczenie literalne i domyślne komunikatu,

- słowa jako uproszczone kody reprezentacji zmysłowych (obrazów, dźwięków, odczuć).
- 3) Język ciała, odległości interpersonalne, świadomość znaczenia gestów. Zmysły, systemy reprezentacji zmysłowej, mechanizm zapamiętywania – tworzenie przekonań.
 - 4) Wnioski i podsumowanie.

Metody i techniki/formy pracy:

- burza mózgów, metoda plakatu, dyskusja, miniwykład;
- forma pracy: zbiorowa, indywidualna i grupowa.

Uczestnicy: uczniowie klas I–III gimnazjum (15 oddziałów).

Czas zajęć: 3 godziny.

Wykaz materiałów pomocniczych:

- duże arkusze papieru, kolorowe mazaki, karty pracy, dodatkowe materiały informacyjne (przedstawione w formie rysunków).

Przebieg zajęć:

- 1) Na przywitanie – integracja grupy (całość 10 min)

Prowadzący warsztaty prezentują cele oraz program spotkania. Następnie proponują młodzieży ćwiczenie integracyjne: „Rozmowa o uczuciach”¹. Umiejętność nazywania uczuć jest istotnym elementem w procesie kształtowania rozwoju emocjonalnego oraz w procesie komunikowania się.

Zadaniem każdego ucznia jest dokończenie rozpoczętych przez nauczyciela zdań:

- Dzisiaj odczuwam... (np. zadowolenie, radość, spokój, ulgę, dumę, szczęście).
- Wiem (lub nie wiem), dlaczego tak się czuję... (przykładowe wypowiedzi: Dzisiaj czuję się szczęśliwa, ponieważ rodzice zabierają mnie ze sobą na wycieczkę. Dzisiaj czuję się zdenerwowana, bo piszemy klasówkę z matematyki.).
- Dzisiaj odczuwam niepokój i obawę, ponieważ...
- Dzisiaj odczuwam akceptację (życzliwość), bo...
- Dzisiaj odczuwam zakłopotanie (zażenowanie), ponieważ...

Warto zasygnalizować uczestnikom warsztatów, że w momencie wypowiadania nazwy uczucia następuje znaczne uwolnienie napięcia i zredukowanie go do przyswajalnego poziomu. A co za tym idzie, wzrasta otwartość na proces porozumiewania się.

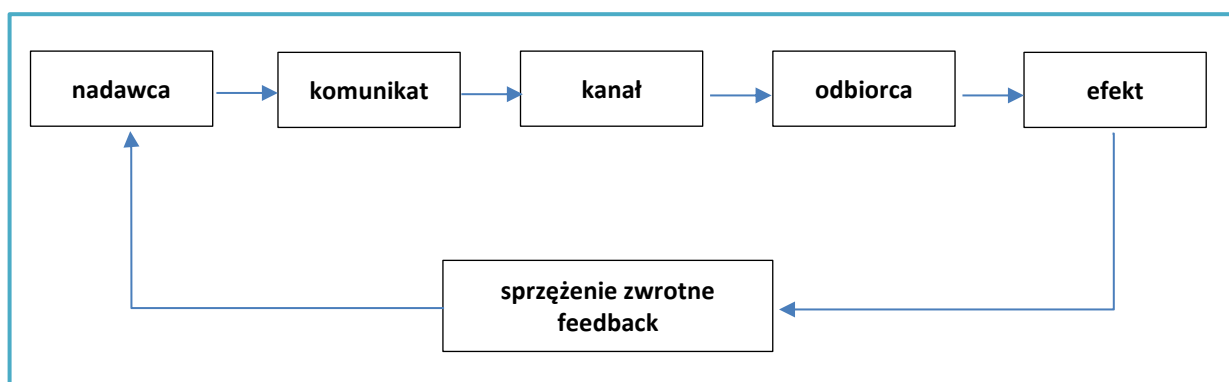
- 2) Ćwiczenie 1. „Czym jest komunikacja? Schemat procesu komunikacyjnego” (całość 20 min)

¹ Na podstawie: M. Szwałec, [*Cykl scenariuszy zajęć. Uczucia i emocje – poszukiwanie pozytywnych wartości i promowanie właściwego zachowania*](#), „Pedagogika Specjalna” [online, dostęp dn. 15.08.2018].

Organizatorzy zajęć wprowadzają uczniów w zagadnienia komunikacji. Stawiają podopiecznym pytania kluczowe:

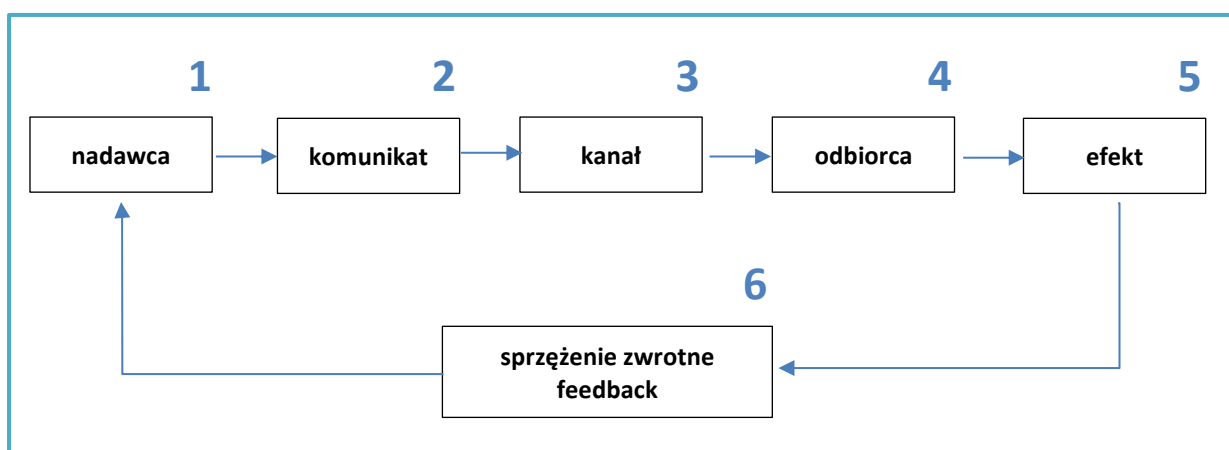
- Co oznacza słowo „komunikacja”?
- Kto bierze udział w procesie komunikacji?
- Co to jest kanał komunikacyjny?
- Jaki jest cel komunikacji?

W wyniku dyskusji zostają omówione wszystkie elementy wchodzące w skład modelu komunikacyjnego, jak na rys. 1.



Rys. 1. Model komunikacji²

Kolejno klasa zostaje podzielona na sześć grup, według elementów wyszczególnionych na rys. 2. Każda z grup otrzymuje arkusz papieru typu flipchart, na którym metodą plakatową zapisuje słowa charakteryzujące/opisujące poszczególne elementy modelu porozumiewania się.



Rys. 2. Elementy procesu komunikacyjnego przeznaczone do analizy przez grupy

² Na podstawie: M. Jasiukiewicz, [Niekótre problemy z komunikacj](#), Wiedzainfo.pl [online, dostęp dn. 15.08.2018].

Opracowane pomysły grupy prezentują w formie plakatu (przykładowo jak na rys. 3.), pozostali uczniowie mogą komentować i dodawać własne pomysły.

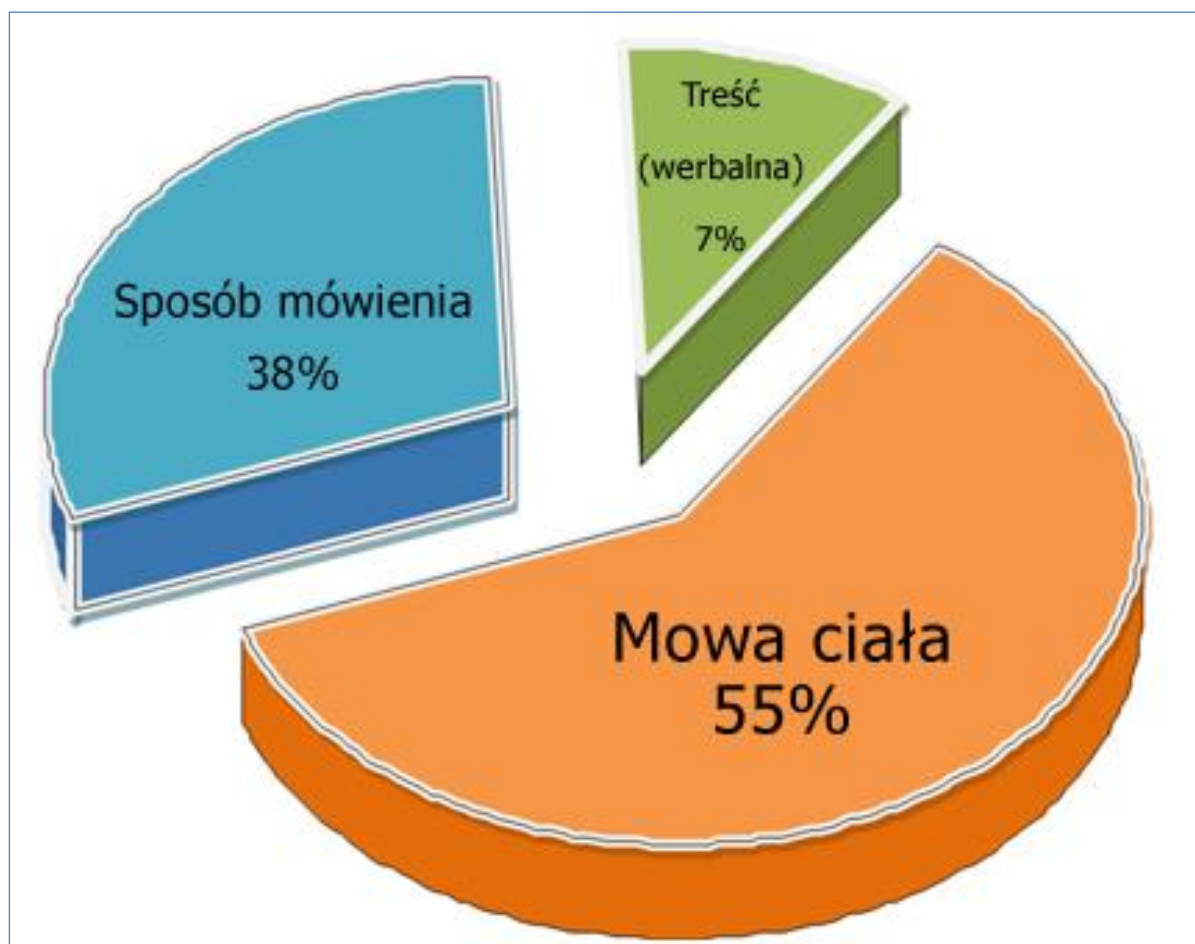


Rys. 3. Przykładowa charakterystyka nadawcy w procesie komunikacyjnym³

3) Ćwiczenie 2. „Komunikacja werbalna i pozawerbalna” (całość 25 min)

Prowadzący wprowadzają uczniów w zagadnienie komunikacji werbalnej i pozawerbalnej oraz ich roli w procesie porozumiewania się – zachęcają do analizy danych na podstawie rys. 4.

³ Na podstawie: J. Bętkowski, [Komunikacja](#), slajd 6 [online, dostęp dn. 15.08.208].



Rys. 4. Elementy wpływające na odbiór przekazu⁴

Następnie uczestnicy warsztatów w grupach przygotowują plakat ilustrujący sposoby wyrażania mowy niewerbalnej, przykładowo jak na rys. 5.

⁴ Tamże, slajd 13.



Rys. 5. Elementy wpływające na odbiór przekazu⁵

Następnie w klasie jedna z grup omawia i prezentuje wykonane ćwiczenie – pozostałe grupy konfrontują je ze swoją pracą, wyrażają swoje opinie w formie dyskusji.

4) Ćwiczenie 3. „Rola języka ciała oraz odległości interpersonalnych” (całość 25 min)

Trenerzy pytają uczestników zajęć, czy wiedzą, czym są nasze osobiste granice fizyczne. Kolejno analizują zagadnienie tzw. dystansów personalnych. Opisują odległości, w których czujemy się komfortowo, gdy jesteśmy w kontakcie z drugim człowiekiem oraz zwracają uwagę na fakt, że różnią się one w zależności od sytuacji społecznej i relacji łączących dwoje ludzi, np.⁶

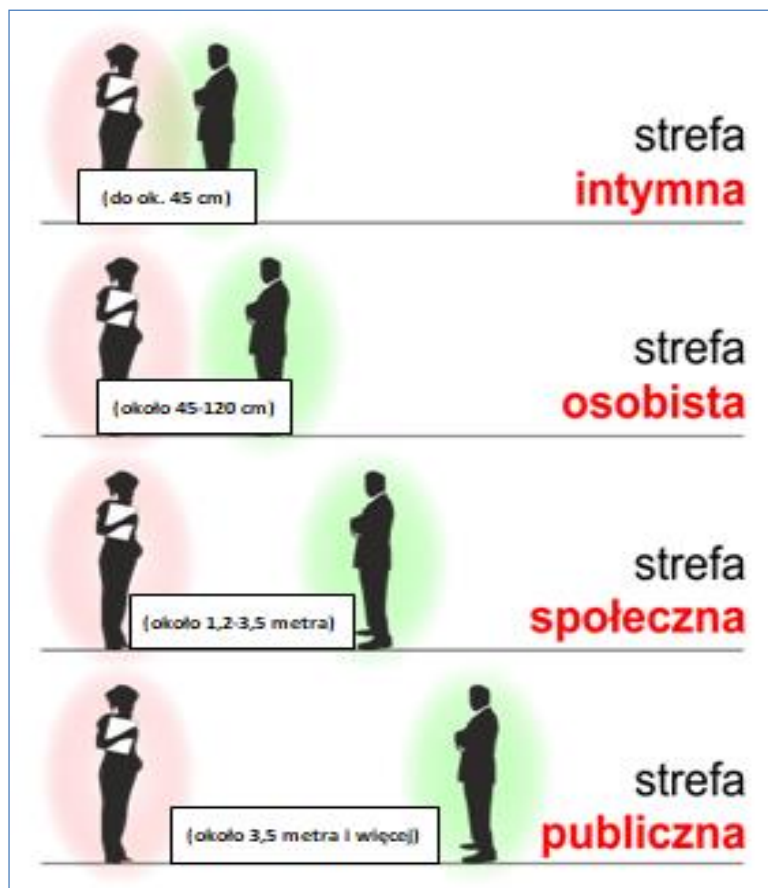
- dystans intymny (do ok. 45 cm) – jest to kontakt bardzo bliski, dopuszczamy do niego osoby najbliższe: partnera, współmałżonka, dzieci;
- dystans indywidualny (około 45–120 cm) – jest to nasza strefa prywatna, dość bliska odległość, na taki dystans dopuszczamy bliskie nam osoby: rodzinę, przyjaciół, bliźszych znajomych;

⁵ Na podstawie: I. Fronczyk, [Komunikacja niewerbalna](http://gestyislowa.blox.pl), gestyislowa.blox.pl [online, dostęp dn. 31.07.2018].

⁶ R. Drmla, [Komunikacja niewerbalna. Mowa ciała i przestrzeni](#) [online, dostęp dn. 15.08.2018].

- dystans społeczny (około 1,2–3,5 metra) – w takiej odległości pozostajemy w kontakcie ze znajomymi, z którymi nie łączą nas zażyłe stosunki lub z osobami, z którymi jesteśmy w relacji formalnej, np. współpracownicy, ale też kasjer w sklepie lub urzędnik;
- dystans publiczny (około 3,5 metra i więcej) – taką odległość zachowujemy wobec osób publicznych, czyli takich, które są z nami (i często większą liczbą osób) w kontakcie publicznym, np. ksiądz podczas mszy, profesor na wykładzie.

W takiej miniwykładu prowadzący posiłkują się rys. 6.



Rys. 6. Rozmiary stref komfortu⁷

Następnie uczniowie wykonują ćwiczenie: w parach prowadzą dialog, stosując zróżnicowane odległości interpersonalne. Towarzyszące emocje, odczucia zapisują na karcie pracy, jak na rys. 7.

Ćwiczenie zakończone jest dyskusją podsumowującą.

⁷ Na podstawie: A. Pease, *Mowa ciała. Jak odczytywać myśli innych ludzi z ich gestów*, Jedność, Kielce 2001, s. 22.

Odległości interpersonalne	Towarzyszące emocje/odczucia
Strefa intymna	
Strefa osobista	
Strefa społeczna	
Strefa publiczna	

Rys.7. Karta pracy – strefy komfortu a emocje⁸

5) Ćwiczenie 4. „Budźmy świadomość znaczenia gestów w komunikowaniu się” (całość 30 min)

Prowadzący warsztaty dzieli uczestników na pięć grup. Każda z nich ma za zadanie przygotować krótką prezentację na temat sposobu zachowania się w określonej sytuacji (wykaz na rys.8.).

Uczniowie przygotowują swoje wystąpienie na podstawie następujących kryteriów:

- wskazanie odpowiedniego sposobu zachowania się;
- wskazanie zachowań, których należy unikać;
- opisanie najbardziej odpowiedniego ubioru;
- opisanie ubioru, który nie jest odpowiedni.

Numer grupy	Zadanie
1	Zamierzasz przekonać dyrektora szkoły do organizacji dyskoteki.
2	Starasz się o posadę wolontariusza w fundacji pomagającej bezdomnym.
3	Poprowadzisz galę wręczenia świadectw na koniec roku szkolnego.
4	Zamierzasz przekonać kolegę do wspólnego wyjazdu na narty.
5	Odpowiadasz przy tablicy, a od tego, jak wypadniesz, zależy ocena semestralna.

Rys. 8. Tematy prezentacji uczniów⁹

Następnie grupy prezentują wyniki pracy, a pozostali uczestnicy zajęć aktywizowani są do dzielenia się uwagami i komentarzami. Pomocne mogą być pytania:

⁸Oprac. własne autorki publikacji.

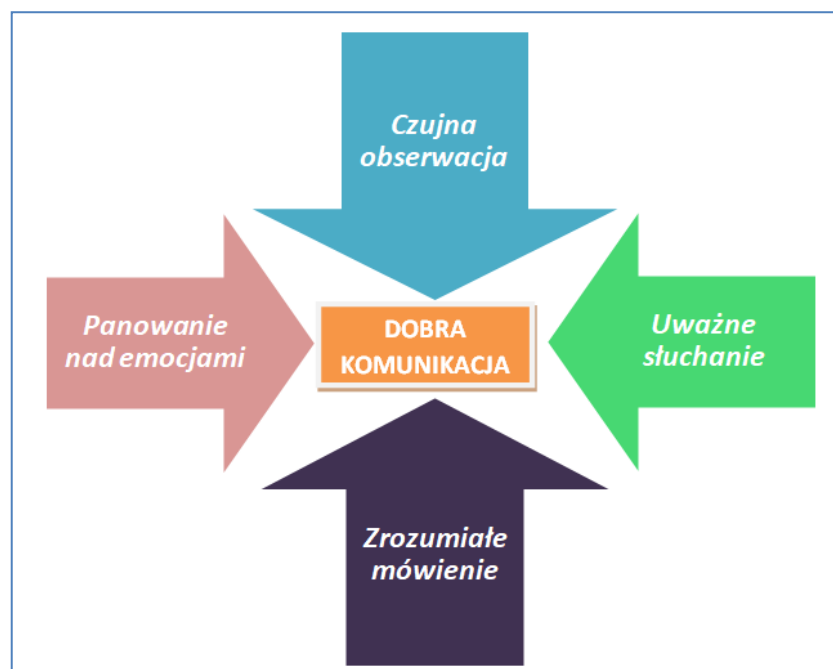
⁹Oprac. na podstawie: Edukacja medialna, [Lekcja: Mowa bez słów](#) [online, dostęp dn. 15.08.2018].

- Która z sytuacji jest najbardziej swobodna i wymaga możliwie najbardziej naturalnego sposobu zachowania się?
- Która z sytuacji jest potencjalnie najbardziej stresująca i wymaga dokładnego zaplanowania każdego detalu?
- Czy bardzo elegancki i formalny strój jest zawsze atutem? W jakich sytuacjach może okazać się przeszkodą?
- W jaki sposób możemy starać się nie dać po sobie poznać braku wiedzy?
- Dlaczego sposób zachowania się może sprawić, że pomimo przekonujących argumentów nie uda nam się przekonać do siebie rozmówcy?
- Czy nasze zaufanie wzbudza osoba, która sama wydaje się nieprzekonana do tego, co mówi?

6) Ćwiczenie 5. „Dobra komunikacja sprzyja relacjom w szkole i nie tylko” (całość 15 min)

W tym fragmencie zajęć uczestnicy warsztatów odnoszą się do własnych doświadczeń i sytuacji szkolnych.

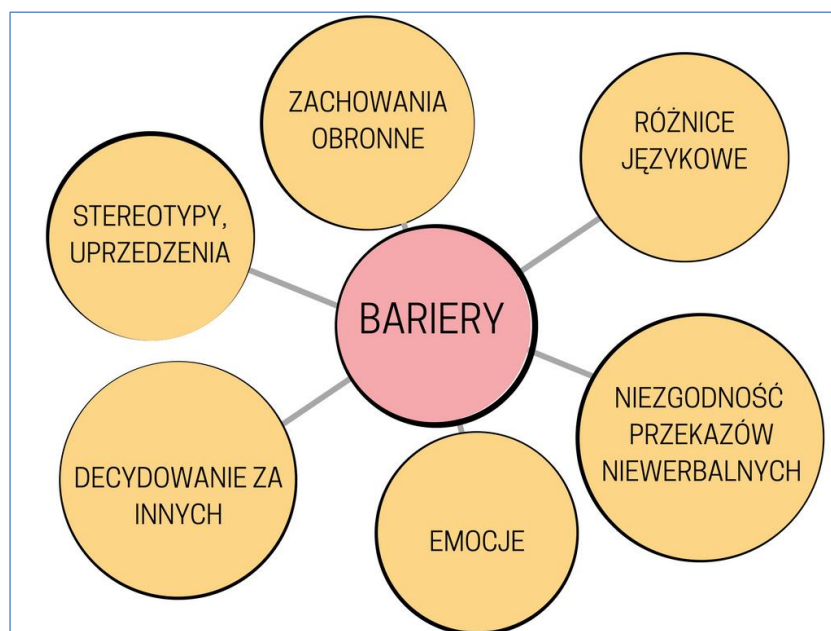
Ćwiczenie polega na omówieniu i przeanalizowaniu przez uczniów cech dobrej komunikacji, takich jak na rys. 9.



Rys.9. Cechy dobrej komunikacji¹⁰

Następnie uczniowie proszeni są o przeanalizowanie zagadnienia dotyczącego barier w procesie skutecznego komunikowania się. Pomocne może być zestawienie jak na rys. 10.

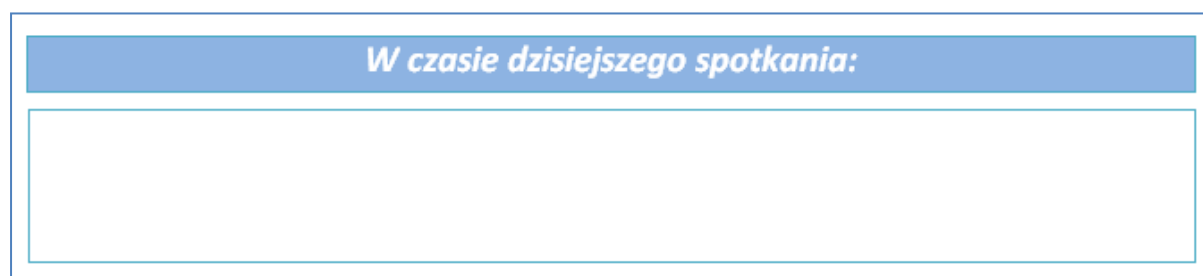
¹⁰Oprac. własne autorki publikacji.



Rys.10. Bariery komunikacyjne¹¹

7) Wnioski i podsumowanie (całość 10 min)

Ewaluacja zajęć wymaga od uczestników warsztatów podzielenia się swoimi przeżyciami i spostrzeżeniami. Uczniowie otrzymują przygotowane przez prowadzących samoprzylepne karteczki, na których zapisują swoje myśli, potem przyklejają je na przygotowany przez prowadzących arkusz papieru typu flipchart, przykładowo jak na rys. 11.



Rys. 11.Ewaluacja zajęć¹²

Prowadzący warsztaty analizują pozyskane informacje zwrotne.

¹¹K. Płuska, [Kanał, szumy i bariery... Komunikacja werbalna](#), Miętko o kompetencjach [online, dostęp dn. 15.08.2018].

¹² Oprac. własne autorki publikacji.

Literatura

- Gołębiowska M., [Sposoby skutecznej komunikacji nauczyciela z uczniem](#), „Forum Pedagogiczne” 2014/1, s. 243–253 [online, dostęp dn. 15.08.2018].
- Jasiukiewicz M., [Niektóre problemy z komunikacją](#) [online, dostęp dn. 15.08.2018].
- Knapp M.L., Hall J.A., *Komunikacja niewerbalna w interakcjach międzyludzkich*, Wydawnictwo ASTRUM, Warszawa 2000.
- Szwałec M., [Cykl scenariuszy zajęć. Uczucia i emocje – poszukiwanie pozytywnych wartości i promowanie właściwego zachowania](#) [online, dostęp dn. 15.08.2018].